

УДК 811. 112. 2'38

ПОНЯТТЯ ЗВЕРТАННЯ ТА ЙОГО ФУНКЦІЙ ІЗ ЛІНГВІСТИЧНОГО ПОГЛЯДУ

Величко Н.М., аспірант
 відділу романських, германських і балтійських мов
Інститут мовознавства імені О.О. Потебні
Національної академії наук України

У статті схарактеризовано праці сучасних дослідників, присвячені звертанню або його окремим аспектам. Дослідники вивчали форми звертання з граматичного погляду як елементи дискурсу, а також комунікативно-прагматичний потенціал звертань, прагмалінгвістичні аспекти, засоби вираження, сфери функціонування, семантичні та синтаксичні характеристики, прагматику й семантичний простір. Варто зазначити, що звертання розглядається не лише в контексті граматики, а і як компонент комунікативного акту. Різноманітні підходи до вивчення звертань свідчать про те, що ця категорія – поліфункціональна. Звертання – органічний і водночас специфічний елемент кожної мови. Розглянуто різні концептуальні тлумачення звертання. Різноманітні визначення цього поняття говорять про те, що звертання традиційно тлумачиться як особлива синтаксична одиниця, це пояснюється насамперед тим, що воно має двоїсту природу – не тільки суто мовну, а й соціальну. Форми звертання – своєрідні показники розвитку суспільства, вони змінюються під впливом історичних соціально-економічних і політичних (у тому числі ідеологічних) змін у ньому. Констатовано відсутність однозначності в питанні визначення домінуючої та варіативних функцій звертання, оскільки його форми мають складну синтаксичну й лексико-семантичну природу. До основних функцій звертань зараховуємо апелятивну, дистинктивну, емотивну, орієнтувальну, фатичну та метамовну.

Ключові слова: звертання, домінуючі й варіативні функції звертань.

В статье проанализованы работы современных ученых, посвященные обращению или его отдельным аспектам. Ученые изучали формы обращений с грамматической точки зрения как элементы дискурса, а также коммуникативно-прагматический потенциал обращений, прагмалингвистические аспекты, средства выражения, сферы функционирования, семантические и синтаксические характеристики, прагматику и семантическое пространство. Следует отметить, что обращение рассматривается не только в контексте грамматики, а и как компонент коммуникативного акта. Разные подходы к изучению обращений свидетельствуют о том, что эта категория полифункциональная. Обращение – органичный и в то же время специфический языковой элемент. Рассмотрены разные концептуальные толкования обращений. Различные определения этого понятия свидетельствуют о том, что обращение традиционно рассматривается как особенная синтаксическая единица, что объясняется тем, что обращению свойственна двойственная природа – не только языковая, но и социальная. Формы обращения – своеобразные показатели развития общества, они меняются под влиянием социально-экономических и политических (в том числе и идеологических) изменений. Констатировано отсутствие однозначности касательно доминантных и вариативных функций обращений, так как их формам свойственна сложная синтаксическая и лексико-семантическая природа. К основным функциям относим апелятивную, дистинктивную, эмотивную, фатическую, функцию ориентации и метаязыковую.

Ключевые слова: обращение, доминантные и вариативные функции обращений.

Velychko N.M. THE TERM OF ADDRESS AND ITS FUNCTIONS FROM LINGUISTIC POINT OF VIEW

In the article the works of modern scientists dedicated to address and its aspects are characterized. The scientists studied forms of address from grammar view, as elements of discourse as well as communicative pragmatic potential of address, pragmlinguistic aspects, means of expressing, spheres of functioning, semantic and syntactical characteristics, pragmatic and semantic area. Different approaches acknowledge that address is a multifunctional communicative category. Address is a specific element of each language. Different conceptual interpretations of address are shown. Various definitions of this term demonstrate that address is a specific syntactic form because it has double nature – not only linguistic but also social. Forms of address are markers of social evolution, they depend on socio-economic and political changes (including ideological). There is no general agreement in the question of dominant and alternative address functions because its forms have difficult syntactic and linguo-semantic nature. The main functions of address are affective, distinctive, emotional, function of orientation, phatic and metalingual.

Key words: address, dominant and alternative functions of address.

Постановка проблеми. Категорія звертання викликає дослідницький інтерес із багатьох причин. По-перше, звертання як лінгвістичне поняття має різноманітні дефініції і тлумачення в сучасному мовознавстві; по-друге, існує певна неоднозначність у класифікації звертань; по-третє, воно є компонентом комунікативного акту; по-четверте,

семантично звертання нерідко ґрунтуються на метонімії, перифразі або ж метафорі. У сучасному мовознавстві проблеми, пов'язані зі звертанням загалом і в конкретних мовах зокрема, розглядаються представниками різних наукових традицій.

Постановка завдання. Мета статті схарактеризувати праці сучасних дослідників,

присвячені звертанню або його окремим аспектам.

Виклад основного матеріалу дослідження. Звертання в традиційному розумінні – слово або словосполучення, що називає особу, до якої звернено мовлення, іноді – предмет. Тут видається доцільним сказати, що ця теза більшою мірою стосується німецької мови, ніж, скажімо, української, в якій через необов'язковість уживання з особовими формами дієслів особових займенників звертання може виражатися певною мірою імпліцитно.

Звертання – мовна універсалія комунікативно-функціонального характеру. Інакше кажучи, це один із основних універсальних засобів, вироблених мовою для забезпечення спілкування між людьми та встановлення зв'язку між висловленням і суб'єктом спілкування, інтеграції різних сторін і компонентів ситуації спілкування в єдиний комунікативний акт. Розвиваючи цю думку, відомий дослідник зазначає, що, з одного боку, звертання – функція службової лінгвістичної одиниці, яка полягає в спрямованості тексту загалом і його окремих частин на адресата, а також у встановленні відповідності між очікуваннями адресата й адресанта, що відбиває характер соціально типізованих відношень між ними в процесі створення та відтворення тексту, а з іншого боку, це слово, що займає позицію звертання й виконує функції звертання [6, с. 4, 114–115]. Така характеристика звертання свідчить про його складність і різнохарактерність.

Найвні ж у лексикографічних джерелах дефініції на зразок «Звертання – вживання іменників, займенників, субстантивованих прикметників чи еквівалентних їм словосполучень, що вживаються на позначення осіб, до яких звертається мовець» [2, с. 276] не відбивають усієї багатоплановості й неоднозначності цієї категорії.

Оскільки звертання має складну лексико-граматичну природу, немає однаковості щодо його кваліфікації. Крім того, категорія звертання – поліфункціональна, тому виникають труднощі й у визначенні його домінантної та варіативної функцій.

Структура звертання будь-якої мови не може з плином часу залишатися незмінною. Якщо ж додати до займенників ще й іменні звертання, які поділяються на вікові, професійні, титульні й інші індекси та регулятиви, вибір котрих загалом довільний, загальна картина стане ще більш різноплановою і схильною до варіацій [17, с. 31–32]. Саме ця

частина (в широкому розумінні слова) мови має особливе значення.

Звертання властиві різним функціональним стилям мовлення: розмовно-побутовому, художньому, офіційно-діловому, епістолярному. Так, звертання до неживих предметів часто вживають у художніх (насамперед поетичних) творах (багато прикладів дає українська література): «Хлюпни нам, *море*, свіжі лави! О *земле*, велетнів роди!» (П. Тичина).

У фольклорній мові часто вживаються пестливі, зменшувальні звертання. Вони можуть бути ускладнені прикладами-епітетами. Наприклад: «*Сонку, дрімку, голубоньку!* Приспи мою дитиноньку» (українська народна колискова пісня [20, с. 7]); «Ой, устань, устань, *пан-господар*, ой засвіти свічку ясененькою. Пробуди челядь красненькою» (з фольклору).

Приміром у німецькому фольклорі, зокрема в колискових піснях, також знаходимо виразні приклади пестливих звертань: *Schwesterlein, Schwesterlein, wann gehen wir nach Haus?* 'Сестронько, сестронько, коли ми підемо додому?'; *Ach, Schätzchen, könntest du schwimmen...* 'Ах, *дороженький*, якби ж ти вмів плавати...' [27, с. 25, 44]; *Schlafe, mein Prinzchen, schlafe ein!* 'Спи, *миї маленькій принце*, засинай!'; *Schlaf, Kindlein, schlaf* 'Спи, *дитинко*, спи' [26, с. 239, 240]. У німецькій мові суфікси *-chen* і *-lein* створюють зменшувально-пестливі значення, що ілюструють наведені вище приклади звертальних форм, які в таких випадках нерідко перетворюються на засоби інтимізації мовлення.

Варто наголосити на тому, що «звертання в мові – категорія тонка, сповнена багатьох і різних психологічних нюансів. Мабуть, саме тому в жодній граматиці, у жодному нормативному словнику не сформульовано чітких правил і регламентацій щодо нього» [10, с. 59]. Це слушне твердження засвідчує незмінну актуальність досліджень, присвячених звертанню в різних мовах.

Сучасні дослідники розглядають звертання як «динамічний засіб зверненості мовлення» (І.В. Корнійко), аналізують етапи історичного розвитку та сучасності звертання й засоби його вираження (В.П. Пономаренко), вивчають комунікативно-прагматичний потенціал звертань, семантику, засоби вираження, сфери функціонування, семантичні та синтаксичні характеристики, прагматику (Л.П. Рудько), семантичний простір звертання (В.Е. Райлянова), розглядають звертання в прагмалінгвістичному аспекті

(Л.В. Корновенко). Варто наголосити на тому, що звертання розглядається не лише в контексті граматики, а і як компонент комунікативного акту (Ю.Л. Агафонов, С.І. Войтович, М.М. Копиленко, І. Ндьяй).

З історії дослідження звертання випливає, що морфологічні засоби його вираження є універсальними, зокрема, у германських мовах [11, с. 12]. Звісно, парадигми номінальних і прономінальних форм звертання кожної мови мають свої специфічні особливості.

Структурно-семантичний аналіз звертання в англійській мові здійснено М.О. Оліковою, який показав, що його форми представлено переважно такими лексико-семантичними групами, як антропоніми, апелятиви, а також прономінальні звертання, які діляться за семантико-синтаксичними ознаками на декілька підгруп. Соціолінгвістичний аналіз дав змогу визначити мовні та екстралінгвальні фактори, що впливають на вибір звертальних форм. Найвагомішими є, на думку авторки, дихотомічні пари «письмо – усне мовлення» та «емоційність – неемоційність». Вік та освіченість комунікантів також визначають вибір форм звертання. Лексико-семантичний склад звертань варіюється відповідно до соціальної групи, до якої належать учасники спілкування [16, с. 77, 143].

На слушну думку Л.П. Рудько [19, с. 3–7], яка аналізувала комунікативно-прагматичний потенціал звертання в англійській мові (на матеріалі п'єс Б. Шоу), звертання з погляду прагматики є особливою групою номінацій, оскільки вони збагачують, насичують текст емоційними компонентами й несуть при цьому комунікативне навантаження, пов'язане з інтенцією драматурга (зауважимо при цьому, що вибір драматургічного матеріалу є цілеспрямованим, оскільки в текстах відповідного жанру переважають діалоги як одна з основних форм комунікації). Звертальні форми показують глядачеві тональність, емоційний рівень та інші параметри зображуваних подій. Адекватний вибір мовних засобів у формулі звертання забезпечує краще сприйняття всієї концепції автора твору. Тож форми звертання в мові відображають стосунки людей у суспільстві.

Варта уваги концепція І.Ю. Шкіцької, що дослідила звертання (в українській мові) як знаряддя впливу в межах реалізації тактики підвищення значимості співрозмовника. Ілюктивна сила звертання полягає в тому, що воно викликає запланований суб'єктом мовлення перлокутивний ефект і є засобом ціле-

спрямованого регулювання поведінки адресата. Звертання розглядається як активний впливовий мовний засіб, що, окрім своєї основної функції привертання уваги, спричиняє зміну ментального й емоційного стану адресата, його поведінки [24, с. 105–106].

В.Е. Райлянова, описуючи семантичний простір звертання в сучасній російській мові, вважає, що пріоритет людського чинника в аналізі мовних явищ дає змогу змістити акценти на умови реального функціонування звертання в мові. Мовні засоби взаємодіють із семантико-граматичними властивостями звертань, формуючи специфічну різноманітність їх функцій, гаму переходів між ними, значущість у процесі спілкування. Саме тому істотною є соціальна значимість оцінної функції звертань. Отже, є підстави говорити й про аксіологічні аспекти звертання.

Інша дослідниця [9, с. 6, 10–11] вивчала звертання в російському та англійському сімейному дискурсі. На думку авторки, найвагомішими функціями звертань у сімейному дискурсі є вокативна та характеризувальна. Соціально-регулятивну функцію вона вважає другорядною. До додаткових функцій звертань віднесено інтерференційне прогнозування висловлювання, збільшення його ілюктивної сили, введення імпліцитного значення.

Звертання аналізується також у системі мови та дискурсі [8]. Звертання – особливий мовний знак, що відноситься до метакомунікативного плану, тобто плану регулювання мовленнєвого спілкування. Конституюванню звертання як дискурсного оператора адресації слугує вокативна функція, що забезпечує референцію висловлювання до певного учасника комунікації. Загалом дослідники доходять висновку, що однією з найважливіших функцій звертання є саме фатична, яка охоплює весь процес спілкування між співрозмовниками, що полягає в установленні, підтриманні та завершенні мовного акту. Фатична й контактовстановлювальна функції розглядаються як загальне та часткове. Остання вирізняється вужчою спрямованістю: обмежуючись лише встановленням контакту, вона реалізується тільки на початку комунікації, оскільки всі наступні спроби встановити контакт зі співрозмовником розцінюються як «контактопідтримувальні».

Водночас основними функціями звертань у ліриці [21] є апелятивна, характеризувальна, емоційно-виразна та номінативна. У ході аналізу ширшого контексту виокремлюються індивідуальні, композиційні функції звер-

тань: медитативна, дискусивна, діалогічна, автокомунікативна. Вивчення функціонування звертань у ліричних текстах дало змогу значною мірою розкрити складний характер цієї лінгвістичної одиниці, зумовленої цілою низкою факторів, як власне лінгвістичних, так і екстралінгвістичних – від мовної семантики до особистісних особливостей поета та його світогляду.

І. Багна розглядає типи й функції звертання (в російській мові) як найменування адресата в різних видах словесності, відносячи до основних комунікативних функцій контакто-становлювальну, характеризувальну та апелятивну [3, с. 60–93]. Усі названі, а також інші комунікативні сфери розглядаються нами як референційні в плані характерних і специфічних форм і засобів звертання в німецькій мові.

Отже, звертання в кожного народу – своєрідне та неповторне явище. Звідси – його важлива етнокультурна роль.

Інші дослідники [14] розглядають звертання (названий автор – у французькій мові) як засіб вираження емоційної оцінки. Емоційно-оцінні звертання можуть бути двох видів: у першому випадку відповідний компонент наявний у значенні іменника, другий тип становлять слова-звертання, що отримують емоційно-оцінне значення під впливом синтаксичної позиції, в такому випадку емоційна оцінка у звертанні є функціональною категорією. Емоційна оцінка звертання виражається не тільки за допомогою семантики, а й граматичними засобами. З іншого боку, дисертаційна робота Є. Попової присвячена вивченню власного імені в комунікативному аспекті на матеріалі звертань у російськомовному студентському середовищі. Авторка зазначає, зокрема, універсальність власних імен, яка полягає в тому, що вони використовуються в усіх суспільних сферах. Вибір тих чи тих варіантів імені відіграє важливу роль для уникнення конфліктів у спілкуванні, комунікації на певному рівні тощо. У виборі форми антропоніма варто враховувати всі нюанси його вживання. Студентське середовище – особлива соціально-вікова група, яка має свої тільки їй притаманні особливості мовної комунікації, а отже, і вживання форм звертань. Найуживанішими антропонімами в ролі звертань є повні та скорочені імена, прізвища [18]. Молоді люди використовують, звертаючись до викладачів та асистентів, офіційні форми звертань. Що ж до звертань у родині, то в цій сфері використо-

вуються поряд із традиційними різноманітні пестливі назви, імена, прізвища тощо. Ми поділяємо думку названої вище дослідниці, що студентське середовище – особлива група, і це наочно ілюструють приклади звертань, які використовуються в ньому.

Варто зазначити іншу концепцію [15], згідно з якою з комунікативно-прагматичного погляду звертання (в англійській мові) як самостійний мовний акт має власні ілокутивні сили та перлокутивний ефект. Мовленнєвий акт звертання містить у собі номінативний, вокативний, соціально-регулювальний, оцінно-характеризувальний, емотивний і дейктичний ілокутивні акти, відповідно до комунікативних функцій звертання в мові. Звідси випливає висновок, що функціонально-прагматичне поле звертань має складну структуру: формальний рівень – елементи поля та їх взаємодія, семантичний рівень – комунікативні функції звертання, що визначають його сутність і значення та їх взаємозв'язок, функціональний – функціонування звертання в тексті як у макросистемі та набування ним прагматичних значень.

Отже, маємо підстави стверджувати, що звертання є одним із невід'ємних елементів мовлення та основним вербальним засобом вираження адресованості. Воно може виступати засобом іменування адресата, управління комунікативним процесом, експлікації емотивних конотацій висловлювання. Форми звертання є також маркером ставлення одного учасника спілкування до іншого. Звертання – це елемент мовного етикету, що показує соціальні відносини, які встановлюються в межах комунікативного акту.

Наголосимо також на тому, що використання певних форм звертання визначається низкою чинників: біологічних, соціальних тощо.

Незважаючи на те що функціям звертань присвячено велику кількість робіт, у яких наводяться різноманітні класифікації на основі різних теоретичних засад, питання залишається дискусійним (про це писали Ю. Агафонов, В. Гольдін, В. Жумагулова, О. Мізін, Л. Рижова). Звертання як актуальний компонент комунікативної ситуації може виконувати в одному вживанні кілька функцій, що актуалізуються відповідно до конкретного комунікативного завдання. Апелятивна функція – основна інваріантна функція звертання з погляду мовленнєвої діяльності. Конкретизація комунікативної функції мови, за Р. Якобсоном, дає змогу виокремити варіантні функції звертання: конотативну, що орі-

ентована на адресата мовлення, експресивну (оцінно-характеризувальну), фатичну (встановлення контакту), метамовну (організувальну й регулювальну) [25]. Проте йдеться насамперед про апелятивну та дистинктивну функції. Останню називають ще оцінною або експресивною [13, с. 170]. В інших джерелах виокремлюються також такі функції звертання, як клична та оцінно-експресивна [4, с. 276]. Безперечним є те, що звертання нерідко надає висловленню експресивності. Серед інших функцій звертання – орієнтувальна. Утім основна (в найзагальнішому сенсі) функція звертання – спонукати співрозмовника слухати, спонукати його до спілкування.

Однією з, вочевидь, важливих функцій звертання є емотивна. Когнітивний процес, у якому перебуває комунікант, є підґрунтям функціонування форм звертань у ролі виразників емоцій. На процес пізнання значною мірою впливають емоції та почуття, які переживає людина [22; 23; 7]. Схожої думки дотримується В. Райлянова, яка підкреслює особливе місце емотивної функції звертань, сутність котрої полягає в тому, що в апелятивних номінаціях мовець прямо чи завуальовано виражає свої почуття, емоції щодо адресата та його дій. Усі без винятку номінації осіб у позиції звертання, оскільки вони є характеристиками, неоднаковою мірою виражають особисте емоційно-оцінне ставлення мовця до адресата, однак кваліфікаційні номінації, порівняно з ідентифікаційними, найяскравіше виявляють характеризувальну властивість звертання завдяки наявності очевидної оцінної семантики. Кваліфікаційні номінації становлять якісні й оцінні назви осіб, пов'язані з емоційним ставленням до них з боку оточення. Їх комунікативне призначення – не називати співрозмовника, а приписувати йому певну ознаку.

Н. Арутюнова розглядає звертання як адресат повідомлення або адресат мовлення, підкреслюючи номінативну функцію, що визнається однією з конститутивних ознак звертання та поєднується з модальною, «актомовленнєвою» функцією [1, с. 365–366]. Через це можна віднести звертання до модальної сфери мовлення, у якій віднаходять своє вираження ціннісні та оцінно-вартісні критерії. Слід виокремлювати первинні й вторинні функції звертань. Первинна функція звертань полягає в установленні та підтриманні контакту зі співрозмовником. Найяскравіше фатична функція звертання

виявляється в тому випадку, коли наявна низка співрозмовників і мовець уточнює за допомогою тих чи тих звертань того, кого він має на увазі. Фатична функція виявляється також у тому, що звертання використовують навіть тоді, коли зрозуміло, до кого звертаються (згадаймо, наприклад, п'єсу С. Бекета «В очікуванні Годо»), персонажі якої майже не використовують звертання, що створює враження відсутності комунікації, мовці ніби не слухають один одного, кожен із них говорить для себе).

Вторинні функції звертань реалізуються в умовах «надлишковості», коли зрозуміло, до кого звернено мовлення. Так, до вторинних функцій звертання [5, с. 87–95] відносять вираження ввічливості, емотивну функцію (вираження ставлення до співрозмовника) і функцію ритмічну (форми звертання часто заповнюють паузи між темою й ремою висловлювання). Однак інші мовознавці (наприклад, Н. Формановська) головними функціями звертань вважають соціальні, а саме встановлення комунікативного контакту та регулювання соціальних стосунків. Вони називають звертання маркером, що диференціює статус і ролі учасників комунікації. Констатуємо: за умов різноманіття детермінованих дослідниками функцій звертання у загальному плані переважають його соціальні та комунікативні характеристики.

Урахування теорії мовленнєвих актів дає підстави стверджувати, що форми звертань виконують функції мотивування комунікативного партнера до певної дії. Вибір відповідних форм звертання залежить від чинників, що впливають на комунікативну ситуацію.

Варто згадати, нарешті, українську германістку І. Корнійко, яка дослідила звертання як динамічний засіб вираження зверненості на матеріалі німецької мови. Базуючись на німецькомовному контексті, названа вище авторка [11, с. 64] називає три основні функції звертань:

- 1) номінативну;
- 2) управління комунікативним процесом;
- 3) емотивну.

Номінативна функція форм звертання базується на мовній природі досліджуваного феномена й полягає в тому, що форми звертання позначають адресата мовлення.

Функція форм звертання як одного із засобів управління комунікативним процесом розглядається з погляду поетапності комунікативного акту та встановлення рамкових умов комунікації через роботу над «іміджем»,

яка здійснюється комунікантами в процесі мовленнєвого спілкування. Функціонування форм звертання як виразників емоційно-оцінного ставлення мовця до адресата детермінується комунікативною ситуацією. Ідеться про емоційну насиченість комунікативної ситуації, що разом із повтором та інтонацією зумовлює додаткові емотивні конотації форм звертання.

Звертання в межах реалізації тактики підвищення значимості співрозмовника (маніпулятивної стратегії позитиву) може виступати знаряддям впливу.

У цьому контексті варто згадати Д. Вундерліха, який уперше розглянув звертання як окремий комунікативний тип висловлювання, наголошуючи на особливій функції звертання – привернути увагу адресата [28, с. 77].

Ілокутивна сила звертання полягає в тому, що воно викликає запланований суб'єктом мовлення перлокутивний ефект і є засобом цілеспрямованого регулювання поведінки адресата.

Отже, звертання – активний впливовий мовний засіб, що, окрім своєї основної функції привертання уваги, спричинює зміну ментального й емоційного стану адресата, його поведінки.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи викладене вище, можемо констатувати, що сучасні дослідники визначають такі базові функції звертань:

1) семантичну (ідентифікаційну, характеризувальну) (Л. Рижова, Ю. Степанов, М. Степанова, І. Сусов, В. Телія, Т. Уділова, Г. Уліш, А. Уфимцева);

2) соціальної регуляції (Л. Рижова, Ю. Степанов, М. Степанова, І. Сусов, В. Телія, Т. Уділова, Г. Уліш, А. Уфимцева);

3) регламентну (М. Макаров, В. Русанівський, Л. Рижова, С. Семчинський, Н. Серикова);

4) трихномічну (позначаючи певну особу, форми звертання перетворюють її на адресата мовлення та дають змогу встановити між адресатом і адресантом певні стосунки, розподілити ролі між учасниками спілкування) (А. Коц, Н. Гнаповська);

5) соціальну функцію форм звертання, тобто соціальну орієнтацію комунікантів у процесі спілкування (У. Аммон, В. Телія).

Отже, звертання формується під впливом соціальних і культурних чинників. «З одного боку, оскільки суспільна свідомість відбита в системі звертань, зміни в суспільній свідомості (революції, зміна влади, суспільні рухи

тощо) часто спричинюють зміну системи. З іншого боку, вивчаючи систему звертань, можна отримати непрямі дані про суспільну свідомість, про культурний і соціальний контекст мови» [12, с. 125]. Тому є підстави говорити про те, що звертання виконує соціально-дейктичну роль. Як категорія мовної системи звертання тісно пов'язане з людиною, відображаючи всі труднощі й тонкощі людського спілкування [10, с. 41].

Соціальне значення звертань відіграє важливу роль у комунікації, вибір засобів звертання зумовлюється соціальним контролем з урахуванням віку співрозмовника, його місця в суспільстві, статусу, ситуації, в якій відбувається комунікація. Соціальні чинники значною мірою впливають на використання форм звертання, вибір яких залежить від таких факторів, як ступінь знайомства; характер спілкування (офіційний/неофіційний); пресупозиція (асиметрична, тобто коли адресат вищий або нижчий за своїм статусом, і симетрична, тобто коли адресат і адресант належать до однієї соціальної категорії). Тому звертання, виконуючи функції встановлення й підтримання контакту, забезпечує умови комфортності інтерперсонального спілкування.

Резюмуюмо: звертання зумовлене соціально й культурно. Серед основних функцій звертання – апелятивна, дистинктивна, емотивна, орієнтувальна, фатична та метамовна.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Арутюнова Н.Д. Предложение и его смысл: Логико-семантические проблемы. Москва: Наука, 1976. 383 с.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. Москва: Сов. энциклопедия, 1969. 605 с.
3. Багна И. Типы и функции русского обращения как именованія адресата в разных видах словесности: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 / Гос. ин-т русского языка им. А.С. Пушкина. Москва, 2004. 206 с.
4. Бялкина Л.В. Обращение. Русский язык. Энциклопедия / под ред. Ю.Н. Караулова. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: БРЭ, 1998. С. 276–277.
5. Гак В.Г. Эмоции и оценки в структуре высказывания и текста. Вестник МГУ. Серия 9. «Филология». 1997. № 3. С. 87–95.
6. Гольдин В.Е. Обращение: теоретические проблемы. Москва: Либроком, 2009. – 136 с.
7. Горелов Н.И. Невербальные компоненты коммуникации. Москва: Наука, 1980. 103 с.
8. Дорофеева И.В. Английское обращение в системе языка и в дискурсе: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / Тверской гос. ун-т. Тверь, 2005. 166 с.
9. Звягинцева В.В. Обращение в семейном дискурсе: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 / Юго-Западный гос. ун-т. Курск, 2011. 25 с.

10. Коготкова Т.С. Об обращениях. Письма о словах / Т.С. Коготкова. Москва: Наука, 1984. С. 41–59.
11. Корнійко І.В. Звертання як динамічний засіб вираження зверненості мовлення (на матеріалі сучасної німецької мови): дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 / Київський держ. лінгвістичний ун-т. Київ, 2000. 199 с.
12. Кронгауз М.А. Обращение как способ моделирования коммуникативного пространства. Логический анализ языка. Образ человека в культуре и языке / под ред. Н.Д. Арутюновой и И.Б. Леонтиной. Москва: Индрик, 1999. С. 124–134.
13. Кручинина И.Н. Обращение. Русский язык. Энциклопедия / под ред. Ф.П. Филина. Москва: Сов. энци., 1979. С. 170–171.
14. Липатова М.К. Обращение как средство выражения эмоциональной оценки в современном французском языке): дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.05. / Ленингр. гос. ун-т. Ленинград, 1984. 181 с.
15. Минина О.Г. Обращение в современном английском языке: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / Белгородский гос. ун-т. Белгород, 2000. 202 с.
16. Оликова М.А. Обращение в современном английском языке: опыт структурно-семантического и социолингвистического анализа: дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04. Киев, 1973. 169 с.
17. Пономаренко В.П. Категорії звертання та засоби її вираження в індоєвропейських мовах – етапи історичного розвитку і сучасність. Київ: Вид. Дім Д. Бурого, 2008. 363 с.
18. Попова Е.И. Личное имя в коммуникативном аспекте (на материале обращений в студенческой среде): дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 / Смоленский гос. ун-т. Смоленск, 2009. 172 с.
19. Рудько Л.П. Звертання в сучасній англійській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. Одеса: ОДУ, 1994. 16 с.
20. Світанок: Книга для читання в дошкільних навчальних закладах / уклад. Л. О. Глущенко. Харків: Ранок, 2010. 176 с.
21. Степихова Н.В. Функциональные и контекстуальные особенности обращений в лирическом тексте (на материале русской поэзии 1-й трети XX века): дисс. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.01 / С.-Петербург. гос. ун-т. Санкт-Петербург, 2009. 170 с.
22. Шаховский В.И. О лингвистике эмоций // Язык и эмоции: сб. науч. тр. Волгогр. гос. пед. ун-та. Волгоград: Перемена, 1995. С. 4–15.
23. Шаховский В.И. Эмотивный компонент значения и методы его описания. Волгоград: ВГПИ, 1983. 94 с.
24. Шкіцька І. Прийоми посилення впливової функції звертань. Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2011. Вип. 31. С. 104–110.
25. Якобсон Р. Речевая коммуникация. Избранные работы / Р. Якобсон. Москва: Прогресс, 1985. С. 306–349.
26. Deutsche Volkslieder: Texte und Melodie. Stuttgart: Philipp Reclamjun, 2006. 255 S.
27. Volkslieder. Stuttgart: Philipp Reclam jun. Stuttgart, 2010. 128 S.
28. Wunderlich D. Grundlagen der Linguistik. Hamburg: Buske Verlag, 1974. 411 S.